

CAPUT VIGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, est canticum Beatorum, quo gratias agunt Deo de sua felici sorte. **Secundo**, vers. 10, orat Propheta Deum, ut impios per flagella ad rectum vitam et ad salutem compellat; eo quod prosperitas ad luxuriam, flagella ad virtutem et ad Deum homines reducat. **Tertio**, vers. 19, spe resurrectionis hortatur justos, ut aucteris mortem et duram omnia sustineant, quasi ad caelum aspirantes (1).

1. In die illa cantabatur canticum istud in terra Iuda : Urbs fortitudinis nostra Sion salvator, ponetur in ea murus et antemurale. 2. Aperite portas, et ingrediatur gens iusta, custodiens veritatem. 3. Vetus error abiit : servabis pacem; pacem, quia in te speravimus. 4. Sperasti in Domino in saeculis aeternis, in Domino Deo forti in perpetuum. 5. Quia inveniebat habitantes in excelso, civitatem sublimem humiliabit. Humiliabit eam usque ad terram, detrahent eam usque ad pulvrem. 6. Conculcabit eam pes, pedes pauperis, gressus egomorum. 7. Semita justi recta est, rectus callis justi ad ambulandum. 8. Et in semita judiciorum tuorum, Domine, sustinuimus te : nomen tuum, et memoriale tuum in desiderio anima. 9. Anima mea desideravit te in nocte : sed et spiritu meo in praecordiis meis de mane vigilabo ad te. Cum feceris iudicia tua in terra, justitiam discent habitatores orbis. 10. Misericordia impio, et non discessit justitiam : in terra sanctorum iniqua gessit, et non videbit gloriam Domini. 11. Domine, exaltetur manus tua, et non videant : videant, et confundantur zelantes populi : et ignis hostes tuo devoret. 12. Domine, dabis pacem nobis : omnia enim operis nostra operis es nobis. 13. Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te, tamen in te recordemur nominis tui. 14. Morientes non vivant, gigantes non resurgent : propterea visitasti et contrivisti eos, et perdidisti omnem memoriam eorum. 15. Indulsi genti, Domine, indulsi genti : numquid glorificatus es? elongasti omnes terminos terrae. 16. Domine, in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. 17. Sic que concepit, cum appropinquaret ad partum, dolens clamat in doloribus suis : sic facti sumus a facie tua, Domine. 18. Concepimus, et quasi parturivimus et peperimus spiritum : salutes non fecimus in terra, ideo non cederunt habitatores terrae. 19. Vivent mortui tui, interfici mei resurgent : expurgiscimini, et laudate qui habitatis in pulvere : qui ros lucis ros tuus, et terram gigantum detrahe in ruinam. 20. Vade, populus meus, intra in cibicula tua, clande ostia tua super te, abscondere modicum ad momentum, donec pertransias indignatio. 21. Ecce enim Dominus egreditur de loco suo, ut visitet iniquitatem habitatoris terrae contra eum : et revelabit terra sanguinem suum, et non operiet ultra interfectorum suorum.

1. CANTABITUR CANTICUM ISTUD (a Beatis) IN TERRA IUDA, — puta in Sion, id est in Ecclesia coelesti, de qua haecenous egit. Ibi enim erit eterna Dei laus et confessio: hanc enim significat Iuda, pre-

(1) Principia hujus capituli difficultas venit a mutatione personarum quo singuli fere versibus, ut Hebreis in canticis mos erat, voces alternant (*a*). Nam quid in eo intendat Propheta, ex precedentibus, totaque hujus capitis serie constat. Est enim alter justorum hymnus quo celebrant operes divinae gratiae, quam in esta gravissime afflictiones experti fuerant, sui praedicant status

(*a*) Vide Lowth, *De Poesi sacra Hebreworum*, III part., lect. XII

serium cum videbunt tantam suam gloriam, et tantum Moab, id est damnatorum, plenam se evasisse. Ita S. Hieronymus.

Secondo, S. Cyrilus haec adaptat quoque Ecclesie

felicitatem, se mutuo exhortant ad fiduciam in Deum ponendam, et praecipue oratione ad Deum conversa iudiciorum eius equitatam et justitiam laudibus efflent. In sensu litterali proximiori de reprobatione Hierosolymae post e captivitate reditum, et de hostium populi Deum humiliati agitare, in sensu vero littorali sublimioris Isaianas de Ecclesia foundatione, de salute totius generis humani per Christum, de iudice Dei ultimo in impiis, returaque mortuorum resurrectione loquitur et gratias agit.

COMMENTARIA IN ISAIAM PROPHETAM, CAP. XXVI.

gine militanti, que est via et inchoatio Ecclesie coelestis et triumphantis.

URBS FORTITUDINIS NOSTRE SION SALVATOR, PONETUR IN EA MURUS ET ANTEMURALE. — Septuaginta, οἰδητήριον, id est circummemoria; Symmachus, *firmamentum*: hoc enim est Hebreum נִיר חֶל. Vox *salvator* referri potest vel ad precedentiam, vel ad sequentiam. Ad precedentiam referunt Biblia Romana, et S. Hieronymus et Adamus, tuncque sensus est, q. d. « Urbs fortitudinis nostra », id est

Porro, ut hæc dialogi forma ei iris patet, hanc solito latorem analysamus, ex alijs p. t. a. S. Hieronymus secutus, subjicimus.

Primo, cum in fine capituli precedentis dictum est, munitiones hæc alias aquæ firmas esse deliciatas et humiliandas, jam ostendunt justi ab hostiis liberati, sibi longe præstantes monumenta esse, quibus confidere queant; Deum ipsum enim aiunt defensorem sita esse loco urbis fortis, ad omnem hostium impetuum arcendum optimè præparante, celebrantque beatitudinis sue sequentiam, 2.

Secondo, Deus vel Prophetæ evocans justos ad adenam hanc possessionem hæc tenet optatum, alloquitur cives Hierosolymitanos, vel melius cives colestes seu Angeli, eisque hortatur ad Iudeos, adeoque Christianos et terris, per quas dispersi erant, in patriam redire, late exponit, quia inter gentes exterzas non ad eum relinquent defecerunt, sed Dei cultum summa fide servata, 3.

Tertio, populus respondet confitendo, se iuxta testimoniun a Deo datum fidem servasse, veteremque errorum exisse, et optando pacem ut specie sue præsumbit, 3.

Quarto, Propheta sua vice de fiducia in Deum populi congratulatur, et inter cetera que commendat Dei operas, ab quæ sit Deo conditum, affit vastationem evanescit impiorum, per quam intelligenda est victoria Christi per Evangelium, quo altitudinem superborum depressit, 4-6.

Quinto, Jam nunc laudat populus divinorum iudiciorum in electis ad metam deducendis recitationem: Cum, inquit, sciremus via tuas, erga justum esse rectas, et to omnes rationes tue erga eum prævidentes esse liberas exige, faci interleximus, te brevi apparitorum esse judicem, et expectavimus te « in semita iudiciorum », quibus in hosties adverteres, 8.

Sexto, sequitur votum tum Prophete, tam populi, pro accelerando die iudicii, *primo*, quia improbi cum iudicia Dei videbunt, et malo suo experientur, Deum metuunt, atque ad Iesum reverentiam et religiosum perducuntur, 9; *secondo*, quia dilato poena emendationis fructus est caritatis, 10, 11; ob quietem per impiorum oppressem pia a Deo obvientur, quam certo sperant et postulant eo firmius et confidentius quo se magis dividuntur, 12, 13.

Septimo, interitem perpetuus adversus impios impræceptorum ob frustrum tolerantis divina experientia, 14, 15.

Octavo, et contra puerum Dei, ut omnium puerorum primus est, Deum in tribulatione requirit; sicut statim comparat gravidae et parturientibus atque parentibus, fatigurque nihil dignum Deo egisse, propter quod adhuc persistunt in sua infidelitate habitatores terræ, 16-18.

Nono, unde eos consolante Propheta, in nomine Dei,

vel ipse Deus promittens *primo*, mortuos jam resurrectos, et a Deo reconcios, 19; *secondo*, viventes adhuc, sed mortuiores, et post brevenquietem ac vindictam intercedentes a Deo de adversariis sumptum, gloriante resuscitantes, 21, 21.

fortitudo nostra, protecção nostra secura, et habitatione quieta instar urbis Sionis est Christus Dominus: quia ipse erit murus et antemurale nostrum, id est instar muris et antemurale fortissimi tutabit et muniet Beatos in celo. Simili tropo dicitur Proverb. xviii, 40: « Turris fortissima, nomen Domini; ad ipsum currit justus, et exaltabitur; » et Jerem. cap. 1, 48: « De di te hodie in civitatem munimat, et in columnam ferream, et in murum areum, etc., regibus Iuda, » etc. Alter S. Gregorius, hom. 14 in Ezech.: « In sancta, inquit, Ecclesia Dominus (Christus) murus nobis, et Prophetæ ejus antemurale, sunt positi: quia ad nos, quos ipse perfecte protegit, etiam Prophetarum verba in fiduci constructionem venerunt. » Alter quoque S. Hieronymus: « Murus, ait, Ecclesia est fides; antemurale, sunt bona opera. » Et S. Bernardus, serm. 3 De Assumpt. B. Marie: « Murus, inquit, est confititia, antemurale patientia. » Quod eleganter prosequitur, serm. 3 De Dedicat. Ecclesia. Sic Alcidamas dixit Philosophiam esse valuum et septem legum, quasi in ea sita sita et robur legum; quod citans Aristoteles, lib. III Rhetor., immixto reprehendit.

Secundo *z* salvator ad sequentia cum Hebreis referri potest, idque est aptius et concinnius, q. d. Urbs nostra beatitudinis, puta Sion coelestis, erit munitionis et fortissima, ita ut nulla vis, nulla etas cam convellere, nec porte inferi si prevaricare possint. Causa est: quia Salvator Christus erit ei murus et antemurale, id est fortissimus circumquaque custos et protector. Ita S. Thomas, Hugo, Forerius, Vatablus, Sanchez et alii. Unde significantur Hebrei pro Salvator habent נִיר חֶל rescua, id est salus, hancque exhibent sententiam: Urbs fortitudinis nobis est, salus ponet muros et propugnaculum. Ita Vatablus, vel, ut alii: Deus salutem ponet et in muros et propugnaculum, quasi dicat: Ut scire quam foris sit illa Beatorum civitas? Audi: ipsa salus suis muri et propugnaculum eam cinxit, Deus posuit ipsam salutem ei pro muri et propugnaculum: ipsa ergo salus urbem undique cingit et propugnat. Nemo autem est, qui ipsi saluti et incolumenti nocere possit. Rebus quidem que salutem non habent, crastina die salus auferri potest: at salutem ipsam quis labefactabit? Simili modo dicitur cap. ix, 18: « Occupabit salus muros tuos, » etc., ut salvis et incolumenti esse velit, ad te configuat. Ita Forerius. Unde et Arabicus verit: Urbs cuius roburata est (vel invalluit) salus posuerunt muros et filium muri, hoc est antemurale. Jam nostri Interpretes pro salus verit, Salvator; hic enim est salus causalis Sionis coelestis: quia ei plenam salutem afferit. Nec enim salus a Salvatore, aut Salvator a salute divelli potest. Opponit urbem Sionem Moab, id est celum inferno, Beatos damnatos; nam de Moab dixit: « Munimenta sublimum murorum tuorum coincident, et humiliabuntur, et detrahentur in terram usque ad pulvrem. » De Sione vero ex

adverso dicit, quod salus ei erit murus et antimurale, ita ut ruinam, excidium aut cladem timere non debeat. Per antemurale intelligit vel vallum et seminam, que fit ante portam et muros, ut ab his cives hostem arcant, vel ipsa rotunda valla, que instar turrium inter muros excurrunt et prominent, ut ex his incolum hostem ad muros accedentem jaculis configere et depellere possint. Ita ad litteram Salvador fuit murus et antemurale Clodoveo regi Francorum adhuc pagano. Cum enim in bello contra Alemannos cumberet, invocavit Iesum Christum quem colebat eius uxor Clofotis, promittens, si vincere, se fore Christianum. Quare conversa bellis sorte ipse vincere coepit. Alemanni cedere, qui tandem ei se subdiderunt; itaque ipse Christians effectus est, ut narrat Gregorius Turonensis, *De Gestis Paganorum*, lib. II, cap. xxx.

Moraliter, Jesus, id est Savior, est fortitudo nostra, murus et antemurale: nam primo, nos curat ab omni infirmitate et vita; ita ut a mortem sui nos incitat et inflammat: quis enim salutem suam et suum non amet Salvatorem? Audi S. Augustinum in *Psalm.* cu: « Ligari se volunt homines et secari, datur pro incerta sanitate et certum dolorem, et magnam merecedem: Deus te quem fecit, et certus curat, et gratis. »

Secondo, dirigit rectam intentionem ad Deum et ad salutem. Hinc Paulus docet, *I Corin.* x, omnia in nomine Iesu facienda. Si enim, ut ait Chrysostomus, homil. 9 in epist. ad Coloss., Consulti nomina securitate litteris addunt, multo magis Christi nomen. Igitur in nomine Iesu omnia facias, et prospere succederunt: omnia ista discamus non solum verbo tenus, sed et ipsis operibus de ampliere.

Tertio, est excitamentum humiliatis et spei: quia dum solutum a Iesu et speramus et petimus, nostras miseras, et morbos, ac peccata et confitemur, et accusamus, et tanquam medicis nos ipsis offerentes, malorum nostrorum ab eo remedium expectamus: quis enim a Salvatore non speret salutem?

Quarto, est ad devotionem stimulus, ut, sicut ipso in mei beneficio ac salutem seipsum mihi totum tradidit, ita et ego ejus totus sim, qui totus factus es meus, et docebas cor meum, et labia in hunc suavissimum Jesu nomine: quenadmodum S. Franciscus tanta cordis dulcedine recreabatur, dum illud proferet, ut etiam labia ligeret; scicuti si faciunt qui dulcisimum aliquid ore gustaverunt.

Quinto, gratitudinem docet, quam ei pro tanto salutis beneficio debemus, presertim si attendamus quanto prelio ei nostra haec salus constitit: siquidem, ut recte S. Bernardus ait: « Quando me creavit, dixit, et facta sunt: cum me redemisti, dixi multa, feci mira, pertulisti dura, et non tantum dura, sed et indigna. »

Sexto, provocat ad obedientiam; quia hoc sibi

tamen magnum nomen ipsum promeruisse ex obedientia, Paulus affirmit, *Philip.* ii, quia nempe factus est obediens usque ad mortem, donavit ei Deus Pater nomen quod est super omne nomen. *Sapientia*, invitat ut in omni necessitate ad hoc sanctissimum nomen invocandum, tanguum ad sacram anchoram configuramus. Audi S. Bernardum, serm. 45 in *Cantic.*: « Cui ait, in periculis palpitanti et trepidanti, invocatum virtus non statim fiduciam praestit, depulit metum cui in adversis diffidunt, jam quecum deficiunt, si nomen adjutori sonuit, jam fortitudi? »

Octavo denique, hoc sacratissimum Jesu nomen omnem plane Christianam edocat perfectionem. D. Paulus, *I Cor.* i, ad unionem ac perfectionem hoc titulo urgat: « Obsecro, ait, per nomen Domini nostri Iesu Christi, ut ad ipsum dicatis omnes, et non sint in ipsis schismata; sicut autem perfecti in eodem sensu, et in eadem sententia, q. d. Per hoc gloriosum nomen vos adjuro, cui tantum debitis, qui est princeps padis ac salutis, qui inimicities in corpore suo inferit, qui a vobis hoc merito exposcit, ut perfecti sitis, hoc est interior exterius uniti. S. Bernardus loco citato: « Cum nomine, inquit, Iesum, hominem mihi propono mitem, et humilem corde, benignum, sobrium, castum, misericordem, omni domique sanctitate ac honestate conspicuum; cumque ipsum Deum, qui suo mo exemplo sancti, ac roboret adjutorio: sumo itaque mihi exemplum de homine, et auxilium a potente. »

Denuo S. Hieronymus: « Savior, ait, est murus bonorum operum, et antemurale fidei. Non enim sufficit murum habere fidelis, nisi fides bonus operibus confirmetur. » Nota hoc, Luther, nota Calvinus. Jesus ergo Ecclesie et fidelis est murus et antemurale, est prola et puppis, est fossa et vallum. Sic Scipio Romanis, contra Annibalem et Carthaginenses, diestrum frisse fossa et vallum, patra omne praesidium, omne tutamentum, omne robur.

2. APERITE PORTAS, ET INGRIDUATE GENS IUSTA.— Notat S. Hieronymus hic mutari personas: est enim quasi dialogus. Vide *Can.* XIV. Censem ergo ipse haec esse verba Christi ad Angelos, q. d. 9 Angel! reservare cœlum, ut Sancti mei ascendiunt ad illam visionem pacis, quam per fidem et gratiam meam hic sperarunt.

Secundo, probabiliter Sanchez censem haec esse verba Beatorum, qui audientes a Judge: « Venite, benedicti Patri mei, possidete paratum vobis regnum; » exultantes dicunt ad Angelos: Aperite, o Angel! portas cœli, ad quod jam ascendimus cum triumphali plauso, ut ingrediatur gens que justitiam coluit, et veritatem servavit.

Tertio, Cyrillus putat haec verba Dei ad Apostolos, q. d. Vos, o Apostoli, eorumque imitatores! patefacte Gentibus adhuc per predicationem in Ecclesiam, ut fiant gens justa, et custodiant veritatem. Verum patet ex dictis haec non dici de Gen-

silibus in Ecclesiam, sed de Beatis in celum ingressuris.

3. VETUS ERROR ABHIT. — Hebraice est יְהוָה סִמְכֵן תְּזַבְּדֵל: quod primo, Symmachus et Aquila vertunt, *cogitatio nostra firmata est*, q. d. Gaudeamus quia mens nostra in contemplatione prime venientibus, scilicet in Dei visione, defixa et stabilita est.

Secondo, Pagninus vorbit, *desiderium conjunctum est*, q. d. Jam fruimus votis nostris, quidquid desideravimus possidemus. Deo enim jungimus, neum tenemus, qui implet in bonis omne desiderium nostrum.

Tertio et optimo, Noster *izter* verbit, *figmentum, errorem*, q. d. Nunc patet vetus voluphiariorum et dannatorum error, quo stulti et insani ab eis judicabamur, quod arcum et asperam Christiane vite seminat ingrederemur: nunc enim patet nos fuisse sapientes, illos vero stulti esse. Ecce enim adepti sumus « pacem, » id est honorum omnium abundantiam, quam nobis, o Domine! consulisti, et conservabis in eternum, quia eam a te speravimus, ac propter eam dura omnia sustinuimus. Vide hunc reprobatorum errorem patheticus ab ipsius agnoscit, et plangi, *Sapiens*, v. 3.

4. SPERATIS IN DOMINO IN SECULIS ETERNIS. — Pro *speratis* hebraice est *sperare*, ut sit Beatorum invicem sibi gratulantium vox et congratulatio, quasi dicant: O beati! qui jam beatam vitam inchoatis, sperate et confidite in Deo per omnia secuta: ille enim per omnem aeternitatem hanc beatitudinem vobis certam praescribit et conservabit.

Alii putant esse verba Isaiae ad homines, vanis seculi opibus et pompis deditis, q. d. Nolite, o seculares, o mundani! hec vana et caduca vocula: sed instar beatorum ambi eternas opes et honores, Deo seruendo et in illum sperando.

Verum noster Interpres verit, *speratis*; quia Hebrew sepe commentator tempora, et imperativum aut infinitivum sumunt pro praeterito. Jam Dionysius expoint: « Speratis in seculis eternis, » id est iam inde ab initio mundi conditi. Melius Lyrinus, « in seculis eternis, » inquit, id est ad consequenda secula eterna. Si enim Hebrei *bet*, id est *in*, non tantum dafivum vel ablativum, sed et accusativum indicat, valetque idem quod *laed*, id est *ad*. Sunt verba Prophetae ut Angelorum Beatis congratulantium, quasi dicant: Speratis, o viri sapientes et divini! in Domino; expectatis ab eo beatam aeternitatem: non capite spes vestre fractum, ipsam scilicet beatam vitam possidite in sempiterna secula. Ita Haymo, Lyranus, Sanchez et alii.

In DOMINO DEO FORTI IN PERPETUUM. — Hebraice, *קְדוֹם זֶבַח יְהוָה שְׁרֵצָת*, id est *petra seculorum*, id est constantia, firmitas, et robur perpetuum, quod nunquam finem inventat; ut meritis in eum spes vestras defiguntur, scientes eas nunquam per omnem aeternitatem frustratumiri.

5. QUA INCURVANT HABITANTES IN EXERCISO. — Ostendit Deum esse fortis in perpetuum, ac proinde in ipso esse sperandum, ex eo quod ipse incurvabit et deprimit omnes qui habitant in celo, id est, omnes principes & que potentes et superhos, qui in sublimi erant dignitate et officiis, habitantes in altis palatis, qui inangustos gerabant spiritus et ad magna aspirabant: et « civitatem sublimem, » scilicet non Romanum, ut Judei volunt; nec Jerusalem, ut S. Hieronymus, sed mundum, « humiliabit, » et in perversem rediget per ignem conflagrationis, ac ejus habitatores ambitiosos,avaros, etc., disperdet.

6. CONCILIABAT EAM PES, PEDES (inquam) PAUPERIS. — *Pauperis* atque *egenos* vocal. Apostolos aliasque fideles, qui Christi paupertatem sunt scuti: hi enim mundum, id est, mundi superbos et impios, calabunt, id est, judicabunt et condemnabunt. Ita S. Hieronymus et Sepuginta. Deus enim elegit infirma et ignobilis mundi, ut confundat fortia, potentes et sapientes seculi.

Secondo, idem S. Hieronymus, Origenes, S. Chrysostomus, Eusebius, et ex iis Leo Castrensis, haec accepunt de exilio Jerusalem, ob neglectam predicationem Christi et Apostolorum. Verum, ut dixi, haec spectant exadium orbis, non urbis.

Tertio, aliqui cum S. Cyrillo referunt haec ad Ecclesiam militantern et Romanam. Unde Galatinus, lib. IV, cap. xxvi: Urbem sublimem, inquit, id est Romanum et Italianum, Deus humiliabit. Nam cum sublimitas Romani imperii eccliam penitangeret, jugo Christiane fidei humiliatur collum subiecti. Tunc concubavit sam pes pauperis, scilicet S. Petri pescatoris, qui jam Vaticanum, urbem et orbem occupat, adeo ut reges et imperatores ejus pedes in ipsius successore Pontifice excoleurint.

7. SEMITA JUSTI RECTA EST. — Ostendit hic viam que justos in celum ad tantum gloriam deduxit, impulsi perditum et conceputum, fuisse rectam, esseque ipsam rectitudinem, id est, amorem et studium recti et aquitatis: scilicet fuisse semitam judicatorum, id est, mandatorum, Domini. Hebrei ad verbum habent, *semita justi recta: tu, o Deus recte! callem justi liberabis; Forerius, semita justo, aquitatis: rectam orbitalis justi regulabis; Valentulus, via justo erit aquitatum (id est aquitatis et plana): tu, o Deus! ad libertam aquitatis, ne scilicet offendas. Hoc est quod Deus justis promittit. Proverb. iv, 11: « Ducam te per semitas aquitatis, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, et currere non habebis officulum. » Tales semite recte et plana, sunt re-*

mitte virtutis : haec enim sunt semita voluntatis et legis divinae, que peccati, ruine, offendiculi, et vindictae non habent scandalum, uti habent semita tortuosa et inaequales vitiorum. Unde orandum quotidie cum Psalmo, *Psalm. xxvi, 11* : « Dirige me in semitam rectam »; et *Psalm. xxi, 4* : « Vias tuas, Domine, demonstra mihi : et semitas tuas edoce me, » quae recta dicunt ad te in celum, ad felicitatem et gloriam aeternam (1).

NOMEN TUUM, ET MEMORIA TUUM IN DESIDERIAVITATE; q. d. Desideravimus et assidue desideramus, ut tuum, o Domine! nomen et memoria tuum a nobis, tum ab omnibus gentibus jugiter recolatur et celebretur, ideoque desideravimus vindictam de ipsis, ut sequitur, quia ipsi nominis tunc negligunt, imo profanant. Sancti enim desiderant Deum semper habere presentem, et eorum eo ambulare, ut fecit Noe, *Genes. vi, 9*; et Abraham, *Genes. xvi, 1*. Vide ibi dicta. Unde Hebrewus ad verbum est: *Ad nomen tuum et ad memoriam tuam est desiderium animae nostre.*

Ita desiderabat, ita liquecebat ad nomen Dei et Domini Iesu Christi anima S. Juliani, ut ubique illud in libris scriptis reperiret, lacrymis ablueret, earumque copia litora multas liberas induceret, uti referat oculatas testis S. Ephrem in eius Vita: « Quadam, inquit, die dixi ad ipsum: Quis hosco libros litoris corrumpli? Beatus vero ad me: Nihil, inquit, a te penitus abscondam. Fornicatrix mulier ad Salvatorem accedens, lacrymis pedes illius rigavit, et capillis capsulis sui abscessit; et ego, ubicumque bei nomi scriptum compereo, lacrymis meis rigo, ut et ego ab eo remissionem peccatorum accipiam. At ille dixit: Non irrigatur cor meum, nisi plorem coram Domino Deo meo. » De S. Francisco narrat S. Bonaventura, quod cum psalmos legendo, nomen Domini in eis occurseret, praे suavitatis dulcedine labia sua lingere videbatur. Nomen autem Iesu cum exprimeret vel audiret, jubilo quadam repletus interius, totus videbatur extensis alterar, ac si mellifluis sapor gustum, vel

(1) Sunt qui hac verba intelligunt de *rectitudine viarum justitiae*; quod tamen iis quae sequuntur, in quibus justitia divina celebratur parum congruit. Hoc dicit potius vautes, suenter clementerque cum piis Deum agere, ethim cum eos affligit. Viam inter alia notare constat statim et eventus vita cuique, divina providentia circumscripsit. Sic *Psalm. xxxvii, 5*, *debet ad Iordanem tuam*, id est statum et eventus vita tuae. Et ibid., vers. 7, *ne succense ei cuius via prospera es*; id est res statusque vita. Vide et *Jerem. xi, 1*. Hinc scribitur hoc loco non *via justi*, sed *via iusta*, *רַ�תְּצָנָתְּ*, scilicet a Deo decreta et definita. Lucem preberet huic loco apud *Ezech. xviii, 25*, *Judiciorum* malignorum querela de rationibus divine providentiae, non est recte disposita via *Iozec.* id est ratio qua agit Deus cum hominibus non est exacta ad rationes justitiae. Hemisticlio priori, eo quem indicavimus, sensu accepto, bene congruit alterum: *rectus orbitam justi libras*, sive *libellam dirigit*. (Rosenmuller.) Ita revera interpretatione textui hebreico magis congruere videtur, nec non et sequentibus.

orquentur, quomodo Virgilius, lib. VI *Aeneid.*, sit de Phlegya:

Phlegiasque miserrimus omnes
Admetet, et magna testatur voce per umbras:
Discite justitiam mortali, et non temere Diros.

10. MISEREANUR IMPIO, ET NON DISCET JUSTITIAM. — q. d. Juste desidero iudicium tuum in vindicta impiorum. Nam si eis misericordia et parcas, non discent justitiam, sed manebunt in sua impunitate; at si eos punias, vel ipsi, vel certe alii eorum exemplo et pena torrii convertentur, aut certe tuum potentiam et justitiam laudabunt; esto ipsis impi, quos flagellas, magis flagellis inducent, ut iis obdurlat Pharao; quare haec in ipsis clementia et misericordia immisericors videtur. Talis est indoles hominum suis cupidis adductorum, ac durorum et obstinatarum, quales sunt herefici, barbari et aegrestes, qui lenitate et studiose, ut etiam lucem praeferant; haec est exasperantur, asperitate lenientur et domantur. Unde Posta:

Unguentum pangli, pungentem rusticum ungit.

Audi S. Bernardum, serm. 42 in *Cant.*: «Tunc magis irascitur Deus, cum non irascitur: Miserearum, inquit, impi, et non discet facere justitiam: misericordiam hanc ego nolo; super omnem iram misericordia ista, septem milii vias justitiae. Satis profecto mihi iuxta Prophetę consilium apprehendere disciplinam, ne quando irascatur Dominus, et pereat de via iusta. Volo irascatur mihi, Pater misericordiarum, sed illa ira qua corrigit devium, non qua exfrudis de via; illud novis tua benigna animadversio parit, hoc formidolosa nutrit dissimilatio: cum enim sentio te iratum, tunc maxime confido propitum: etenim cum iratus fueris, misericordie recordaberis. » Deinde id probat exemplo: « Deus, inquit, tu proprius fuisti eis, et uincis in omnes adiunctiones ipsorum, *Psalm. xviii*: Moysen loquitur, Aaronem et Samuelem, quos premisstat, et hoc vocat propitiationem, quod eorum non pepercit excessibus. I nunc tu ergo, atque hanc illa excludito in eternum, defendendo erorem, et accusando correptionem. An non iustus est, malum dicere bonum, et bonum male? An non ex hac odioiosa impudentia pullulat mox impudentia, mater desperationis? »

IN TERRA SANCTORUM INIQUA GESSIT, ET NON VIDEBIT GLORIAM DOMINI. — Primo, Forerius: « Terra, inquit, sanctorum, » est Iudea. Judei enim filii sanctorum dicebantur: et in Iudea tantum erat vera Dei cognitio, iure et leges divinae, q. d. Iudei in terra sancta, quam a sanctis Patribus veluti sanctificatae in hereditatem accepérunt, in juste agunt: « et non, » id est ne ergo videant, gloriam Domini, » id est gloriam quem sibi Christus per predicationem Evangelii peperit. His sensus accommodost, sed arctior.

Secundo, Adamus: Terra tota, ait, vocatur terra

sanctorum; quia in ea multi sunt sancti, omnesque debent esse sancti: ad hoc enim a Deo constituta est, ut sit habitaculum sanctorum, non impiorum, q. d. Omnes impii inter sanctos in terra versati sint, et tamen impie vixerint, hinc non videbunt gloriam Domini. Ut precedens sensus arctior, ita hic sequo amplior est.

Tertio, Sanchez: Esse, inquit, in sanctorum terra, est dura pati, exerceri incommodis, et nullis mulcere corporis animique delicis; haec vero est efficacissima ad morbos animi sanandos medicina, q. d. Si ergo haec medicina egri impiorum animis nihil affect sanitatis, actum est de his: si inter sanctos qui dure et austere vivunt aut deliciantur, aut austera cum Sanctis, verbi gratia in monasterio, viventes, impie tamen agunt; quid superest, nisi ut a domo et gloria Dei excludantur?

Quarto, Vatabulus pro *terra sanctorum*, ait, hebraice est terra מִזְרָחֶם נְכוֹנָה, id est rectitudinem, id est recta et plana, in qua est via expedita, non aspera, non salebrosa, qualis est illa quam ingreduntur deliciati et molles, q. d. Si improbi in via et vita molli ac delicate impie agunt; ergo traducantur ad viam et vitam asperam, ut discant confundenter et sanete vivere.

Quinto et aptissime, est hic auxesis: auget enim et exaggerat peccatum impii, quod in terra sanctorum id perpetraverit: terra sanctorum est Ecclesia, cuius epithetum et titulus est sancta. In ea enim regnat Spiritus Sanctus, multisque sanctis: in ea sancta tractantur, ac pressentur sanctum Evangelium Deique verbum predicatorum, q. d. Impii in Ecclesia quasi in terra sanctorum, ubi tot habebant sanctas leges, tot sancta sacramenta, tot sancta exempla, tot sanctas exhortationes, tot sanctas inspirations, sancte cum sanctis vivere debuerant; et at ipsi in hac terra sanctorum, vel, hebraice est, rectitudinem, iniqua, hebraice est percusa et distorta, gesserunt: ergo sensu sicut agant penitentiam, planeque vitam mutant, non videbunt gloriam Domini, sed colo et salute excludentur. Loquuntur de soli fidelibus, qui sunt in Ecclesia: nam infideles iam judicati et damnati sunt. Porro omnis Ecclesia, sed maxime Romana, est terra sanctorum, utpote in qua sedem fidelis et sanctitatis fundavit S. Petrus, quamque tot sancti Pontifices, Virgines, Doctores, ac trecenta Martyrum milia sanctificantur, et etiamnum suis reliquis sanctificant: ut merito dixerit B. Catharina Senensis Roma stationes obiens: « Ego calco sanguinem Martyrum. » Quocirca ipsa Roma et vivere et mori voluit, sepulta in templo B. Virginis supra Minervam.

Tropologie, haec sibi adaptent qui in sancta societate, aut Religione dissolute vel irreligiose vivunt. Gravis enim in eos incumbet divini iudicii censura, quod in terra sanctorum inter sanctos Religiosos, ubi omnis peccatis editus videatur exclusus, planaque et facilis ad omnem vir-

Item et sanctitatem patebat via, laxe et remissivecum, atque iniqua gesserunt. Unde S. Bernardus in *Desolatione*, post initium: « In terra sanctorum, inquit, id est in clero, existens, tanquam in celo iniqua gessit; ideo inventus est iniquitas ejus ad eundem, ne remittetur. » Hoc enim peccatum est quasi sacrilegium: est enim violatio et infamatio rei sacre, puta status Ecclesiastici aut religiosi.

Idem, serm. 23 in *Cant.*: « Timeant, ait, Cleri, timeant ministri Ecclesie, qui in terris sacerdotum, quas possident, tam iniqua gerunt, ut stipendiis, quae sufficere debant, minime contentis; superflua quibus egeni sustentandi forent, impie sacrilegique sibi retineant, atque in usus sua superbae et luxurie, victum pauperum consumere non vereantur; duplicit profecto iniquitate peccantibus, quod et aliena diripiunt, et sacris in suis vanitatis ac turpitudinibus abutentur. »

D1. DOMINE, EXALTA ET MANUS TUA, ET NON VIDENT: ET CONFUNDANTUR. — Si. Hieronymus patet hic esse dialogum inter Deum et Isaiam, q. d. Isaias: « O Domine! exalta Christum Dominum, qui est manus, id est potentia tua, ut cum non videant inimicos et impii, quia indigni sunt. Cui respondet Deus: Imo vero videant cum iudicem, et confundantur ac dannentur ab eo. »

Secundo, Sanchez censet esse ironiam subaram, ut cum dicimus: « Ale iuporum estudos, et canes qui te lanient, » q. d. Exulta, Domine, manus tuam, camque cohibe ab inferenda impiis plaga; et impii nunquam aperient oculos, nunquam non errabunt in tenebris eis, q. d. Si cohibueris tuas plagas, impii permanebunt in sua cecitate.

Tertio, alii, q. d. Manu tua percute impios, eosque puni cecidate, ut non videant justitiam tuam in hac vita, ut eam amplectantur et salventur; sed videant eam sero in die iudicii, ad suam damnationem et confusionem.

Quarto et genuine, Forerius: Dixerat Propheta: « In terra sanctorum iniqua gessit, et non videbat gloriam Domini; » unde id ipsum confirmat, dicens et orans: « Domine, exalte te, » etc., q. d. Domine, potenti tua manu effice, ut tam impli et indigne non videant gloriam tuam; deinde per correctionem subdit: Imo vero videant eam emimus, et quasi per umbram in die iudicii, sed ad suum confusione, zelantes populi, scilicet impii, qui zelo et inuidia tabescunt, videntes Sanctos ad illam gloriam vocari, se vero ab ea excludi, cum neque facile ac ipsi eam adipisci posseint. Sic Iudei zelo et indignatione movebantur, et movebantur tunc videntes Gentes sibi preferri in gloria et gloria. Vide parabolam Christi hae de re, Matth. xx, 1, et xxx, 33.

Et IGNOS HOSIOS BEVORET. — Primo, S. Hieronymus: « Ignis, » inquit, sere ponuldimus corda eorum exueriet, quod tantam gloriam perdiderint.

Secundo, « ignis, » scilicet tribulationis, hostis tuos devoret, usque ad consumptiorem et familiam, ut scilicet eos erudit, consum, et hostibus in amicos convertat. Vide hic quis sit tribulationis utilitas.

Tertia et planissime, Theodorelus per ignem accipit ignem gehennam.

D2. DOMINE, DABIS PACEM NOBIS: OMNIA ENIM OPERA V NOSTRA OPERATUS ES NOBIS. — Ab impiorum sceleris et peccatis convertit se hec ad prius et sanctos, illi una pacem optat et appetatur.

Primo, Sanchez hoc explicat, q. d. Tribula, o Domine! impios qui nos vexant et turbant, ut vitam mutant, fiantque sancti et quieti, itaque pacem habemus: a tua enim liberalitate pacem et omnia bona expectamus, tuumque est corda impiorum convertere, et omnia bona opera in eis et in nobis operari.

Secondo, S. Hieronymus, q. d. Da pacem nobis in celo: quecumque enim per Prophetas promisisti, explasti et operatus es in hac vita.

Tertio, Septuaginta vertunt, da nobis pacem, omnia enim reddidisti nobis, quasi dicunt, ut explicat S. Hieronymus: Da nobis pacem, quia operatus noster malis justus reddidisti nos, itaque eis juste punivisti et expiavisti. Da ergo veniam et pacem: quia sat peccatum dedimus.

Quarto et genuine, est hic vox Ecclesie et Sanctorum, quorum opera duplicita sunt, scilicet primo, passiva, quae operante Deo patitur; secundo, activa, que cum eo operamus. Hebreum enim **מִשְׁעָן מִשְׁעָן** non tantum opus et actionem, sed et omne factum, omnem eventum significat. Unde primo, hic est sensus: Da, vel, ut haec **רַבָּתְּפָתָח**, id est constitue, et firmoiter colloca infra lignis nostris (ut a nobis nunquam abea) pacem: nam tu alia omnia operatus es nobis, q. d. Omnia quecumque nobis facta sunt, quecumque nobis evenerunt, hec a te evenerunt: ergo et da pacem, tu enim omnium es datus et operator; in manibus tuis est omnis nostra. Unde aperte Forerius sic explicat: Tu, Domine, qui opera redemptio nostra per Christum operatus es nobis (nobis enim alt, non in nobis), qui per Apostolos eorumque successores tot miracula fecisti, tot gentes converteristi, Ecclesiam ita prostrasti et exallasti, ejusque hostes ita se vel prostravisti, vel subjugasti: da etiam eidem plenam pacem et quietem a persecutoribus, eamque in hac vita inchoa, ut eamdem perficias in celo, cum, ut praecessit, ignis devorabit impios, hostes tuos sequae nos. Sic et S. Cyrilus, qui per opera sociorum beneficia et miracula divina, q. d. Tabis nobis pacem, quandoquidem omnia mirabilia nostra, id est quae facta sunt in nobis, munera tua sunt; et tamen possederunt nos domini absque te.

Sumendo vero « opera nostra » active, hic est sensus: Cum, ut ait Apostolus, fructus justitiae et honorum operum sit pax; da, Domine, nobis te noete et die desiderantibus, ut ait vers. 9, pacem

conscientie tecum: da, inquit, id est da et dare porge (da enim hic significat actum confirmatum, non inchoatum); dedisti enim nobis bona opera, quasi pacis radicem et arborem. Ubi nota Deum illa haec opera nobis operari, ut tamen et nos liberare Deo cooperantes eadem operemur. Unde Chaldeus verit: Domine, ordinabis nobis pacem; quia omni tempore quo separati sumus a peccatis nostris, operatus es nobiscum. Deus ergo operatus opera in nobis, primo, per gratiam operatum et preventum ad ea non excitando; secundo, per gratiam comitantis sive cooperantem: quia nostra voluntate per gratiam Dei excitata, libere bonum opus volente et faciente, Deus eisdem cooperatur. Dicit ergo: dedisti arborem, da fructus; dedisti opera, da pacem: dedisti meritum, da premium.

D3. POSSEDERUNT NOS DOMINI ABSQUE TE, TANTUM IN TE RECORDEM NOMINIS TUI. — Illi domini primi, sunt idola; secundo, reges et tyranni. Ergo primus sensus est, q. d. Tuum erat, o Domine! possidere nos; tu enim omnia opera nostra operatus es. At pro dolori dui alieni, sive idola que colimus, possederunt nos, absque te; id est tuo injuria, te reluctante, imo te possessione tua dejecto; sed nostra amentia nobis eos acceperit, et prefecit dominos, imo tyrannos: quare oramus et eos anteras, nosque ad te convertas et compellas, ut te unum verumque Deum et Dominum eolumus et invocemus. Id reipsa factum est sub hoc tempore quo Ezechias templum purgavit, arasque idolorum everlit.

Secundo, Sanchez, q. d. Dum ab iniquis vexarunt, non tu solus, o Domine! poss: « absque te; » id est preter te, qui solus in animis nostris dominari debueras, alieni etiam domini, scilicet reges Syrie, Samarie, etc., dominantar nobis; dum ab hostibus pressi, eorum cuncte imploramus, aut ipsi sponte sua nos inter nos disidentes, et a te derelictos invadunt. Tabis itaque pacem; ut non sit necesse externos hos dominos et reges ad vocare, aut timere: ita ut de te uno cogitemus, te unum inticearum, in tuo nomine nostra consilia, studia et conatus conquestreremus.

Nota plenissimum, in te, et nominis tui; alterum enim redundat. Sensus est, q. d. « In te, » id est apud te, veretur jugiter aries mentis, et memoria nostra, ut semper te habeamus presentem, ac recordem nominis tui. Vatablus verit, tantum tui, nominisque tui recordem. Hebreum enim **לְבָכָה**, id est in te, sepe capitur pro regimine genitivi, idemque est quod tu.

Mystice, q. d. Alieni domini, scilicet mundus, caro, demon et peccatum, « absque te, » id est contra te (sunt enim hostes tui), possederunt nos; sed obsecravimus ut ab ipsis nobis liberemus, ut tui tantum recordem, tibi uni simus additi in perpetuum. Da ergo nobis gratiam tuam, et donum perseverantie. Ita S. Hieronymus, Cyrilus et Septuaginta, qui vertunt: Posside nos, Domine.

44. MORIENTES NON VIVANT, GIGANTES NON RESURGANT. — Explicit qui dominii possederint eos, scilicet gigantes, « id est tyramni potentes, et predisti giganteo robore et armis: idem vocant morientes, sive mortui, tum hic, tom alihi: quia gigantes omnes ante diluvium, de quibus Gen. vii, xxv, 5: « Ecce gigantes gemini sub aquis. » Unde Scriptura passim gigantes, quasi damnatos ob insigne superbiam et impietatem, in inferno posuit, et infernum vocat locum gigantium, Proverb. cap. ix, vers. 18, et cap. xi, vers. 17; *Sapiens*, cap. xiv, vers. 6. Imo Gentiles, teste Macrobius, lib. I *Saturni*, cap. xx, gigantes nocturni aiebant significare impian gentem, deos contemnentem et negantem; ideoque draconum pedes cis affixerunt, ut significant nihil eos rectum cogitasse, totius vite corrum gressu atque processu in inferno vergentes, q. d. Hi domini et tyramni nostri, qui gigantibus sunt similes, aque ut illi mortuantur, atque dejiciuntur de suo robore, insolenter et tyramnde, neque ad eam, aut ad vitam resurgent; sed eorum nomen et memoria perirent, ut in nos Dominus noster, tunc semper recordemur. Ita Forerius.

Secundo, alii generatim explicant: « Morientes, » scilicet impii, in peccatis « non vivant, » sed moriantur morte et cruciatu eterno; et « gigantes, » id est oppressores aliorum, « non resurgent » ad vitam beatam. Ita Adamus. Unde Septuaginta vertunt, mortui vitam non videbant, neque medici suscitabant. Hebreum enim **וְנִבְרָאֶה** repahim et medicos et gigantes significat (1).

Tertio, Symmachus verit, mortui non vivificant, gigantes non suscitabant, q. d. Oravi, ut alieni domini non possiderent nos, sed tu, Domine, ut qui tui jugiter recordemur: quia domini illi, puta idola, cum sint mortua, non possunt vivificare; et reges illi ac tyramni instar gigantium, cum sequi illi sint morituri, non possunt nos suscitare, et in pristinum statum restituere. Ita Sanchez.

PROPTERA (ut scilicet morientes non vivent, et gigantes non resurgent) VISITASTI ET CONTRIVISTI EOS, ET PERDISTI OMNEN MEMORIAM EOM. — Ex iam dictis planis hujus loci sunt sensus, scilicet, de idolis, q. d. Dum Judeos per Senachereb et per reges Syrie et Samarie affixisti, sustulisti ex eorum membris omnem idolorum memoriam, eosque haec afflictiones ad te tuigilium et invocationem per Ezechiel compulisti; similiter ergo gentes impias afflige, itaque eas ad te compelle. Secundo, de regibus et tyramnis, q. d. Perdisti, et perdes reges et tyramnos, qui nos affligunt, cognoscere de se cogitare; itaque eorum memoriam ex animis nostris eximes, ut te solum cogitemus, tui jugiter recordemur.

(1) Nomine a sanitate derivato appellabantur olligantes propriam sanitatem et rectam corporis habitudinem quae pollebant. (Forerius.)

45. INDULSISTI GENTI. — Probat ab eventu quod dixit vers. 10 et deinceps, scilicet impis utilem esse afflictionem, et noxiare esse clementiam sive indulgentiam, q. d. Pepercisti diu impiis, v. g. Iudeis, non tamen ad te redierunt, nec te glorificarunt; sed potius haec ratione magis eos a te elongasti et alienast, juxta illud *Deuter.* XXXII, 13: « Incessatus est dilectus, et recalcaravit; » et *Osee* x, 1: « Juxta ubertatem terra sue exuberavit simulacris. » Patet enim ex libris *Judicium* et *Regum Iudeorum* in prosperitate deflexisse ad idola, in tribulatione et afflictione Philistinorum aliquarumque hostium ad Deum reddisse, eumque supplices invocasse.

ELONGASTI OMNES TERMINOS TERRE. — q. d. inquit S. Hieronymus: Ex haec tua indulgentia ingratipuli recesserunt a te, usque ad ultimos terminos.

Secundo, et melius, q. d. Permisisti Iudeos in pace agere, et sine metu per vagari omnes terminos terra sue, scilicet promissionis, repepe, et numquid inde glorificatus es? q. d. Non: immo tunc populi idola maxime coluit; contra vero, angustiati requisiuerunt te, ut sequitur.

Tertio, Vatablus et Leo Castrinus: «Elongasti terminos, » id est protagredi eorum fines et latitudina: numquid ideo glorificarunt te? q. d. Minime. Hie sensus plenissimus est.

46. IN TRIBULATIONE MURMURIS DOCTRINA TUA EIS. — q. d. Impi, dum tribulantur, acceptant et faciunt doctrinam et disciplinam tuam, licet cum murmure. Ita S. Hieronymus. Sicut enim bona doctrina est stimulus, si insipientes non aliter discunt nisi stimulus compunctioni: unde hebrei eadem vox וְלֹא malum stimulum et doctrinam significat, inquit Sanchez. Alii, ut Vatablus et Fornarius, per murmur accipiunt orationem, ad quam extitit tribulatio.

Alli contritionem et indignationem, qua peccator tribulatione eductus seipsum redarguit. Unde Chaldeus pro murmur veritatem silentium, quo sollicit peccator silent intra se compungitur. Septuaginta vertunt, in tribulatione pars doctrina tua nobis, quasi dicant: Tribulatio, hoc in se magna sit, parva tamen penitentibus videtur: quia affect eius disciplinam, et mutationem vitae.

7. SAC FACTI SUMUS A FACIE TUA. — Est vox populi flagellis attriti et penitentis, q. d. Sicut mulier a dolore partus, ita nos a facie tua, id est, a te nos exterior afflidente, et interior compungente, conceperimus, et magno molimine et nisi parturivimus, et tandem peperimus spiritum salutis, scilicet quasi novam prolem, et novum futurum: unde Septuaginta haec sequentibus nectentes ita vertunt, peperimus spiritum salutis quem fecimus (Regii codices legunt, fecisti) in terra. Discant praecones verbis Dei hunc spiritum suis auditibus ingenerare cum S. Paulo dicente: « Filii mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. » Vatablus per spiritum accipiet

ventum, q. d. Puerpera post dolores parit futurum, at nos impi post dolores longi partus peperimus futurum, id est rem evanidam. Unde sequitur: « Salutes non fecimus. » Hie sensus subtilis est, sed non accommodus (4).

Porro hisce verbis describit Isaías, quid in anima nostra utero officiat bei timor, scilicet conceptum et partum gratiae, quem spiritum salutis appellat. Unde Theodoretus ex Eusebio: « Timor Domini, inquit, fecundam reddit animam, et motum concupiscentiae, qui ex carne consurgit, compescit. Mulier utero enim similis est humana mens, quia quidem si recipit a Deo pietatis semina, parit omnino bonos fructus. » S. Cyriacus autem sic verit: « Propterea timorem tuum, Domine, nos uterum gessimus et parturivimus et peperimus spiritum salutis, quo gravidi fulimus super terram. » Timor ergo Domini animam sanctis cogitationibus et propensis ingravidam, et ad partum boni spiritus, id est charitatis, perducit.

18. SALUTES NON FECIMUS IN TERRA, IDEO NON CEDIDERUNT HABITATORES TERRE. — Est vox Isaiae, Prophetarum et Praedicatorum, quasi dicant: Quia non fecimus opera sancta, opera preclaras et heroicas salutis, tum nostre, tum proximorum; quia lenti sumus ad opera pietatis; ideo non cediderunt a sua superbis et malitia incolas terrae. Dicit hoc etiamnū Sancti, presertim praecores verbi Dei: Ideo pauci deserunt via, quia nos praedicatoris flaccide munus nostrum obimus, qui parvo spiritu concionamus, quia quis docemus verbo, non prius docemus exemplo.

Secunda, apposite S. Hieronymus, S. Thomas, Hugo et Sanchez, quasi dicant Judei: Ideo habitatores terre, scilicet nostre nobisque vicinae, puto Jebuseti, Philistini, et alii non cecederunt, non sunt delecti, sed adhuc nos vexant et impugnant; quia non fecimus salutes, id est opera sancta, que salutem parvunt; illi ergo relinquuntur nobis ad stimulum et ad lixivium, ut sua impugnatione eluant et expurgent quidquid in nobis vesti est reliquum.

Tertio, alter verit et explicat Vatablus, q. d. Salus non est facta in terra, id est, tribulatio non cessavit, neque tamen incola terre corruerunt sub manu Dei, id est, Deo non paruerunt qui nos affligebant, victi nostra patientia.

19. VIVENT MORTU TU (o Domine) tui hinc mira enallage; hic enim est vox Isaiae ad Deum: « Vi-

(1) Hebrei solebant pos calamitatem letiorem rerum commutationem expectare; quare arerimus laboribus et tremoribus parturientes, et meliorem tandem sortem isto denum partu comparabant. *Isat.* xiii, 8; xxvi, 17; *Il Reg.* xix, 3; *Jerem.* iv, 31; xii, 21, 22; *xxx, 6; Mich.* vi, 9, 10; *Joan.* xvi, 21, 22. Huius longius progressi, res adversas, quas alias cursus adversantes sequentur, comparantur morbo, quo mulieres correptae, gravidae esse videantur, et omnia graviditatis incommoda sentiant, denum vero non parunt nisi molam ventosum. *Isai.* xxvi, 18; *Psal.* vii, 15. (Jahn, *Archæol. Bibl.*, part. I, cap. iii.)

vent mortui, » q. d. Resurgent, eruntque beati mortui qui in Domino moriuntur. Sequitur vox Dei: INTERFICI MEI RESURGENT (q. d. Omnino ita fit ut dicas, c. Isaia) Interfecti suos vocat Deus Martires, qui aque ut Isaías, pro Deo serrata lignea secti, aut alio modo occisi sunt. Denique sequitur vox Isaiae ad defunctos, ut resurgent ad immortalitatem, et laudent Deum, dicens: EXPERGISCIMINI, ET LAUDATE QUI HABITATIS IN PULVERE. — Pro laudate Septuaginta vertunt, ἀπρόσδικοι, id est letabuntur; Aquila, ἀνατίθενται, id est taudabunt; Theodotion, ἀπλάζονται, id est jubilabunt; aliī ἀπάνθισον, id est exultabunt. Ex Hebrew aliter vertunt Vatablus et Pagnus, scilicet: Mortuiti, o Domine, resurgent cum cadavere meo in fonte seruorum. Alter huc explicit nota Hieronymus Prado in *Ezech.* cap. xx, 4, nota. 5, ubi mortui et interfectos resurgentis intelligit Martyres, quorum constanta et virtus vivit in Ecclesia presenti, eamque stabilvit et auxit, prostratis gigantibus, id est, Decisis, Diocletianis, et alii tyrannis eam impugnabit. Verum haec resurrecio symbolica est et mystica, non litteralis. Est ergo hic plausus Isaiae et Sanctorum ob futuram resurrectionem, cui applaudit Deus. Ita legitimus in *Vita S. Leocadii*, 9 decembris, quia nobilis fuit virgo et martyris Toleti in Hispania, sub Diocletiano Imperatore et Daciano presidie, quod post eius mortem S. Ildefonsus Archiepiscopus Toletanus et Recensuinus, rex Hispanie, in festo S. Leocadius eius sepulcrum adverterunt venerationis et orationis causa; et ecce immense sarcum sepulcri eius sponte revolutum est, surrigit S. Leocadius, magnaque apprehendens manum S. Ildefonsi, dixit: « O Ildefons! per te vivit gloria Domine mei; » ipse enim virginitas B. Virginis contra hereges propagavit. Respondit et Ildefonsus: « O gloriosus vir! merito regnas cum Deo in celo, quia pro eis ambo vitam tuam prodigasti. Respicere hanc tuam civitatem, quia tuum festum concolebat, eamque ture et consolare. » Redemptio Sancta ad sepulcrum, S. Ildefonsus, cultro a rege accepto, particulari veli ipsius abscondit ad miraculam memoriam; quia in Ecclesia Tolatana instaurari osservatur.

Quia ROS LUCIS ROS TUUS. — Noster Hieronymus Prado in *Ezech.* cap. XXVI, 20, putat hanc esse laudem et canicum resurgentem, q. d. Isaías: Expurgiscimini a pulvere et sepulcro, o mortui! et laudate Deum, ac cantate id quod se, uir, scilicet: « Quia ros lucis ros tuus, et terram gigantum detrahens in ruinam. » Pro hinc hebrei est oratio, quod primo, lumina; secundo, herbas et olera virentia et luxentia significat. Unde aliqui sic vertunt et explicant: Sicut ros canens super herbas eas crescere et exsurgere facit; sic ros gracie tua eadens super ossa mortua, ea resuscitat. Sic dicitur *Isaiae* LXVI, 14: « Ossa vestra quasi herba germinabunt; » et *Ecclesiasticus* XLIX, 12: « Ossa pullulent de loco. » Ita Vatablus.

(1) Verba ἀρρένως τηγανίτης, ad verbum sonant, ες terra manes cadere facit (Vatablus, et terra mortuos prouicit); sed verbū ηγετην significat hoc loco quid amplius tenere nequeas, vi quadam ejicare, ut te νο ίπερ, perinde a graviora, ubi tempus partus adest, se omni modo factu suo nititur exonerare et liberare, et dum id agit, futum illum emittit ac ejicit. Terra, quae mortuos in visceribus suis occidit ab suo tempore resuscitando, comparatur matri, futum quem per certum tempus in utero, foederali, continuit. (Rosenmüller.)

cula, id est sepulcra vestra, ibi dormite et quiescite; quia brevi, scilicet in die iudicii, vos resuscitabo. Mors enim Sanctis non molesta est, sed suavis instar somni unius noctis respectu resurrectionis et eternitatis: cubile est sepulcrum; unde cemeteria grace vocantur quasi dormitoria. Ita S. Augustinus, epist. 36 ad Casulam, et Tertullianus, lib. De Resurrectione carnis, cap. xxvii, ubi pro cubicula legit celas promas, id est cellaria sive penuria. Sie enim habet: «Populus meus, introit in celas promas aliquantulum, donec ira mea praetereat. Sepulcra erunt celae promae, in quibus paulisper requiescentes habebunt, qui in finibus seculi sub ultima ira per Antichristi vim excederent.» Querit deinde eur celas promas vocet potius quam receptorum? ac respondet: «Quia in celis promis caro salutis et usui reposita servatur, deponendo illuc suo tempore. Proinde enim et corpora medicata condimentis sepulturam, mausoleis et monumentis sequestrantur, processura inde, cum jussent dominus.» Ita notet Hieronimus Prado de factis Commentorum sum in Ezech. cap. xxvi, cum vita consilus hac Isaiæ sententia: «Vade ergo, populus meus, intra in cubicula tua, clade ostia tua, abscondere modicum ad momentum,» donec ros lucis et resurrectionis illuc resplendat, ut tunc in gloriam resuscitati, fulgeatis quasi stelle, imos solis, in perpetuas eternitatis; atque pedibus prematis Neronem, Domitianum, Decium, Diocletianum, etc., vestros olim torques et tyrannos, nunc supplices et, reos est quod ipsi suis cryptis inscribi curarunt; hoc est quod multa, non tam voce, quam inscriptione quasi sub altari clamant: «Expectamus hic regnum et resurrectionem.»

CLAUDE OSTIA TUA SUPER TE. — clade oculos, clade sensus; cura et oculi sepulcrum tuum, ut ibi silentio sine interpolatione quiescas. Alludit ad rationem agendi coram qui, immovente a urgente temestate, intrant sua cubicula, isque clausis, domi se continent. Ita Vatablus.

Moraliter S. Gregorius, IV Moral. xxiv: «Cubicularia, ait, ingredimur, cum secreta mens nostra intramus. Ostia autem claudimus, cum desideria illicite coemoremus.»

DONEC FERTRANSAT INDIGNATIO. — tum illa, qua ad peccatum vestraque singula communis omnia morte et putrefactione punire statuit; tum potius quia impios puniam, presentem sub finem mundi, per tot plagas iudicio et resurrectioni pravias; jubet enim dormire Santos, ut hanc plaga non sentiant.

21. ECCE ENI DOMINUS EGREDIETUR — et eccl. descendit cum omnibus Angelis ad iudicandum orbem, et tum terra reddet sanguinem justorum ac Martyrum, quem sorbit et imbibit, nec amplius eum sorbit. Unde ait: «Et non operiet ultra interfectos suos,» id est, terra reddet et refundet omnes Martyres, omnes mortuos et sepultos quasi ex gremio, quo jam eos concludit, ne amplius eos in se suscipiat, q. d. In die iudicij revelabuntur omnia homicidia, martyria et peccata, ipsique tyrranni et peccatores punientur a Deo; Sancti vero resurgent ad beatam immortalitatem, et glorificabuntur a Deo.

CAPUT VIGESIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

A cap. xxiv leucusque agit de orbis vindicta et excidio diabolii, qui principes est mundi; quod inchoavit Christus in hac vita, sed perficit in die iudicii, de quo hic proprius agit Prophet. Simili modo, cap. xiii, cum episcopis de excidio Babylonis, mox cap. xiv, agit de excidio regis Babylonis. Secundo, vers. 2, inducit canendum vinea, id est, Ecclesia Beatorum a Deo nre benedicta. Tertio, vers. 6, predictit Apostolos impleturos orbem semine verbi Dei eo tempore, quo urbs Ierusalem restabatur, tuncque reliquias Judaeorum convertendas esse. Denique, vers. 12, docet Judaeos exiles et profugos venturus est Ecclesiam Christi (t).

1. In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, et grandi, et forti, super Leviathan serpentem vectem, et super Leviathan serpentem tortuosum, et occidet cetum, qui in mari est. 2. lo die illa vinea merita cantabit ei. 3. Ego Dominus, qui seruo eam, repente propinabo ei: ne forte visitetur contra eam, nocte et die servo eam. 4. Indignatio non est mihi: quis dabit me spinam et vexem in prelio: gradior super eam, succendam eam pariter? 5. An potius tenetib[us] fortitudinem meam, faciet pacem mihi, pacem faciet mihi? 6. Qui ingrediuntur impetu ad Jacob, florib[us] et germinabit Israel, et impletunt faciem orbis semini. 7. Numquid iuxta placent percutientis se percussit eum? acti sunt occidit interfictos ejus, sic occidit est. 8. In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, judicabis eam: meditatus est in spirito suo duro per diem astus. 9. Idecirco super hoc dimittetur iniurias domini Jacob: et iste omnis fructus ut auferatur peccatum ejus, cum posuerit omnes lapides altaris sicut lapis derinerit allios, non stabunt luci et delubra. 10. Civitas enim munita desolata erit, specios relinquetur, et dimittetur quasi desertum: ibi pascetur vitulus, et ibi accubabit, et consumet summitates ejus. 11. In siccitate meses illius contentur, mulieres venientes, et docentes eam: non est enim populus sapiens, propterea non miserebitur ejus, qui fecit eum; et qui formavil eum, non pareat ei. 12. Et erit: In die illa percutiet Dominus ab alveo fluminis usque ad torrentem Egypti, et vos congregabimini unus et unus filii Israel. 13. Et erit: In die illa clangetur in tuba magna, et venient qui perditi fuerant de terra Assyriorum, et qui ejeci erant in terra Egypti, et adorabunt Dominum in monte sancto in Ierusalem.

1. VISTABIT (puniet et quasi trucidabit) **IN GLADIO SUO** — suo robore, suo virilium et armis; arma enim Dei sunt ipsa ejus potentia, que ex se omnipotens est et efficax, nec exterminis armis egat.

(t) Hujusque capituli interpretatione quare pluribus imputata sit difficultas, præcipua ratio est, tum ut in capite precedenti frequenter personam mutata, tum in pluribus versibus subjecti et attributi propositione prætermissio, et consequenter, summa difficultas intelligendi, qua ratione partes hujus colloqui inter se coherentes.

Omnis fere antiquiores interpretes huc agi de excidio diabolii, Deinde cura et curvi custodia Ecclesiæ impensa, existimarent. Recentes vero ad eventus Isiae viciniores hoc vaticinium pertinere asservent. Nam supra præsummatum regressum Iudei in patrum, et ultione a Domino extorta sanguinis inique fosi in Iudea, historiam ultimo ipsius belli emarante Isiam ut versum millimum ducunt. Haec autem Nubchotomorum, ali Balaarem, ali Camdeum, aut tandem Agymptorum, who designari potant. Fortasse probabilis cum Berthiero, primum versum de Balaare ultimo regis Babylonii intelligentum esse dicendum,

Theodoreus, Nazianzenus, Basilius, Tertullianus, et ex illis Leo Castrensis, per gladium accipiens Christum, qui rescat in nobis animi cupiditates, et dæmonem occidet, id est omnem vim nocendi

nam summa erat ejus potentia, ut vertit Judeorum in carnem redditu se opponeret, tortuosus propter impletum et fallaciam, recte diuturn et cetus maris, quia Babyloniorum imperium in Scripturis sepe mari assimilatur. Attamecum Rosemuller et alii sentire libertatem bellorum triplex generis, quorum prima in flaviis et paludiibus; secunda in terra, maxime in desertis, tercia in mari degit, totidem genera tyrannorum immanium et truculentorum significari.

In hoc igit vaticinio, Isiae, primo, predictit regis Babylonis, adeoque diaboli et Antichristi ruinam et interitum, ut justum pro populo Deli letandi materiam, t. 2.

Secundo, Deum ipse inducit summam exaginam suam, id est populus suum curam, valentissimum auxilium, integrantem per orbem diffusum promittentem, t. 3-4. Tercio, negat Deum ea severitate marum esse circa palum suum, qua erga hostes, quos ad intermissionem